

**მთვარესთან დაკავშირებული წეს-ჩვეულებები
აჭარაში (მარეთის ხეობა)
(ეთნოგრაფიული ექსპედიციის – „აჭარა-2018“
მასალების მიხედვით)**

**MOON-RELATED RITUALS IN ADJARA
(MARETIS KHEOBA)
(ETHNOGRAPHIC EXPEDITION «ADJARA-2018»
ACCORDING TO THE MATERIALS)**

რამაზ ხაჭაპურიძე

აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
საქართველო, ქუთაისი

Ramaz Khachapuridze

Akaki Tsereteli shtate University
Georgia, Kutaisi

ABSTRACT

Worship of celestial lights was widespread among the peoples of the world, with the emergence and spread of astral cults contributing to the development of agriculture. By observing the celestial events, the time and duration of the flooding of the rivers were determined, creating a representation of the well-being of the coming year.

Even today, it is widespread in Georgia to perform this or that type of agricultural work by observing the moon. However, it should also be noted that today the death of agriculture has led to this observation or forgetting of experience. The few people left in the abandoned villages can no longer use this knowledge left by their ancestors.

In the indigenous part of our country – Adjara, whereby the grace of God the villages are still alive, the population continues to observe the moon, both in agricultural and household activities. In particular, the phases of the moon matter.

In conclusion, we can say that the rituals related to the moon in Adjara are identical to other parts of Georgia, For the knowledge of the laws of nature, as Merab Kostava commanded, „to the way of God“.

საკვანძო სიტყვები: მთვარე; ციური მნათობი; თაყვანისცემა; ძველი მთვარე; აღმავალი მთვარე; ამინდი; ფაზა.

Keywords: Moon, celestial lights, worship, old moon, waning crescent moon, weather, phase.

ციურ მნათობთა თაყვანისცემა ფართოდ იყო გავრცელებული მსოფლიოს ხალხებში, უმეტესად, ძველ აღმოსავლეთში. ასტრალური კულტების აღმოცენებასა და გავრცელებას ხელს უწყობდა მიწათმოქმედების განვითარება. ციურ მოვლენებზე დაკვირვებით ადგენდნენ მდინარეების ადიდების დროსა და ხანგრძლივობას, იქმნებოდა წარმოდგენა მომავალი წლის ავკარგიანობაზე.

როგორც ივანე ჯავახიშვილი წერდა: „ისტორიულმა შესწავლამ დაგვარწმუნა, რომ ქართველების საწარმართო სარწმუნოების მთავარ ღვთაებად მთვარე, ღმერთი მამაკაცი ითვლებოდა. ამ ღვთაების თაყვანისცემა დამსახურების ხასიათი, მნიშვნელოვან ადგილს იკავებდა ქართველთა ცხოვრებაში“ (ჯავახიშვილი 1960: 60).

ნეკრესის არქეოლოგიურმა გათხრებმა კიდევ ერთხელ ცხადყო ძველად ქართველთა არა მხოლოდ თაყვანისცემა მთვარე ღვთაებისა, არამედ მასზე დაკვირვება და ყოფაცხოვრებასა და მეურნეობაში ამ ცოდნის გამოყენება.

ძველ საქართველოში ორშაბათს „მთვარისა“ ერქვა. დღესაც ასეა მეგრულსა და ჭანურში „თუთაშხა“, სვანურში – „დომდ“ (დომდიმ) ეწოდება.

თანამედროვე საქართველოში ფართოდაა გავრცელებილი მთვარეზე დაკვირვებით ამა თუ იმ სახის სამეურნეო სამუშაოების შესრულება. თუმცა უნდა აღინიშნოს ის ფაქტიც, რომ დღეს სოფლის მეურნეობის დასუსტებამ დღემდე არსებული დაკვირვებებისა თუ გამოცდილებების მივიწყება გამოიწვია. მიტოვებულ სოფლებში დარჩენილი რამდენიმე ადამიანი ვეღარ იყენებს წინაპართა მიერ დატოვებულ ამ ცოდნას.

ჩვენი ქვეყნის ძირძველ კუთხეში – აჭარაში, სადაც ღვთის მაღლით სოფლის მოსახლეობა მთვარეზე დაკვირვებას კვლავ აქტიურად მიმართავს როგორც სამეურნეო, ისე საყოფაცხოვრებო საქმიანობაში. კერძოდ:

1. ბოლქვიანი მცენარეების დარგვა-დათესვა;
2. მიწის ზემოთ მზარდი მცენარის ნაყოფიერება;
3. ხეხილის დამყნა;
4. სამშენებლოდ მასალისთვის ხის მოჭრა-დამზადება;
5. გასათბობი ხის მოჭრა;
6. ამინდის გამოცნობა;
7. საქონლის მოვლა-კეთილდღეობა;
8. ახალი ოჯახის შექმნა;
9. ჯანმრთელობა-კეთილდღეობა.

ძველ მთვარეზე, ანუ, როგორც აჭარაში იტყვიან, დაღმავალ მთვარეზე ითესება სტაფილო, კარტოფილი და ყველა ის მცენარე, რომელიც ბოლქვს იკეთებს მიწაში.

აღმავალ, ანუ ახალ მთვარეზე, რგავენ ხეხილს. ასევე ხდება დამყნობაც. ერთ-ერთი რესპონდენტი ენემ ფუტკარაძე ერდვათიდან გვიყვება: „რაც მაღლა იზრდება, ზევით მიდის, აღმა მთვარეზე უნდა დარგო თუ დათესო.“

ამ დროს ითესება: ლობიო, სიმინდი, კიტრი, ბარდა, სოიო... სიმინდს აღმა მთვარეზე დაგვათესინებდა ზებიაჩემი, რომ ქარი არ ჩააგებსო, ქარი ვერ მოერევა. ბოლქვიანს მთვარის დაბრუნების დროს დათესავდენ, მიწის ქვეშ რაცაა, დაღმა მთვარეზე ანუ ძველ მთვარეზე და გვათესინებდა. ლობიო რო დარგო, ხო, მილეულ მთვარეზე, დაცოტავებაზე არ უნდა დარგო, არამედ აღმა მთვარეზე, ანუ ახალ მთვარეზე, კარტოფილი კი მილეულზე, რომ ძირი ქნას“.

მთვარის ფაზაზეა დამოკიდებული ხის მოჭრა სხვადასხვა დანიშნულებით. ადგილობრივი რესპონდენტები მოგვითხრობენ: „მილეულ მთვარეზე არ მოჭრით სამასალე ხეს, თორე მალე გაფუჭდება, ჩიჩი (ჩრჩილი) შეჭამს ხეს, სამშენებლოდ და საერთოდ მასალისთვის ხე აღმა მთვარეზე, ახალ მთვარეზე იჭრება, ხოლო გასათბობი შეშა დაღმა მთვარეზე, ძველ მთვარეზე უნდა მოჭრა და კარქად დაიწვება“ (მთხრობელი: ა. დარჩიძე).

მნიშვნელოვანია ფაქტია, რომ აღმა მთვარეზე საქონელს ბოსლიდან არ უშვებდნენ, ბევრს ირბენსო, ეს განსაკუთრებით ზამთრობით ხდება, რადგან ზამთარი აჭარაში ექვს თვეს გრძელდებოდა. ამ პერიოდის განმავლობაში საქონელი ბოსელში ჰყავთ, მათ მხოლოდ ერთხელ უშვებდნენ გარეთ და აუცილებლად ეს სავსე მთვარეზე უნდა მოხდეს. ამასთანავე, აღმა მთვარეზე ძროხებს კუდს მოაჭრიდნენ, მთვარის შევსებასთან ერთად ძროხებიც შეივსებიან ტანადაც და მეტსაც მოიწველიანო, ხოლო თუ მილეულ მთვარეზე შეაჭრიდი, მიილეოდა ეს ძროხები და წველაცო, – გვიზიარებს გამოცდილებას ნაზი ფუტკარაძე ჩირუხის მთიდან.

მთვარის მიხედვით, აჭარაში ამინდსაც გამოიცნობენ. მაგალითად, თუ ახალი მთვარის კონტურები ძალიან მკვეთრად ჩანს და წვეტები აქვს გამოკვეთილი, მაშინ ეს თვე დარები იქნებაო.

ახალ მთვარეზე თმას არ შეიჭრიდნენ, რადგან იტყვიან, ადრე გაჭალარავდებიო, ფრჩხილს არ მოიჭრიდნენ თვალი გეცემო, ჭინკობისთვეში მთვარე რო ილევა, გარე არ გვიშვებდნენ, ფერიქალი წაგიყვანსო, – გვიყვება ჩვენი რესპონდენტი ისკანდერ ფუტკარაძე მახალაკიძეებიდან.

საინტერესოა ის გარემოებაც, რომ აჭარაში ახალი ოჯახის შექმნა-ნიშნობის დროსაც მთვარეს აკვირდებოდნენ:

ნიშნობა ხდებოდა მანამდე, ვიდრე მთვარე შეივსებოდა, რადგან წყვილის ცხოვრება სასიკეთოდ, კარგად წასულიყო. „სანამ შეივსებოდა მთვარე, მანამ უნდა ყოფილიყო ნიშნობა, რო აღმა წასულიყო ცხოვრება“ – მოგვითხრობენ რესპონდენტები.

დასკვნის სახით შეიძლება ვთქვათ, რომ აჭარაში საკმაოდ კარგადაა შემონახული მთვარესთან დაკავშირებული წეს-ჩვეულებები, რომლებიც იდენტურია საქართველოს სხვა კუთხეების მონაცემებისა. მთის სოფლებში ჯერ კიდევ ცოცხლობს ქართველი ერის საუკუნეობრივი გამოცდილება ბუნების კანონზომიერების შეცნობისა.

გამოყენებული ლიტერატურა

ბარდაველიძე 1941: ბარდაველიძე ვ., ქართველთა უძველესი სარწმუნოების ისტორიიდან (ღვთაება ბარბარ-ბაზარ), თბილისი, 1941.

მაკალათია 1938: მაკალათია ს., ჯეგე - მისარიონის კულტი ძველ საქართველოში, თბილისი, 1938.

ჯავახიშვილი 1960: ჯავახიშვილი ივ., ქართველი ერის ისტორია, წიგნი პირველი, თბილისი, 1960.